МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ‘Я УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КВНЗ КОР "ЧОРНОБИЛЬСЬКИЙ МЕДИЧНИЙ КОЛЕДЖ"

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

з дисципліни ***Соціологія***
за спеціальністю ***223 Медсестринство***
спеціалізація ***Лікувальна справа***

Тема: ***Предмет, структура та функції соціології. Соціологія медицини***

Підготував викладач: ***Квітковський С.В.***
Розглянуто та схвалено на засіданні
циклової комісії
соціально-гуманітарних дисциплін
Протокол № ____ від "___"_____20__р.
Голова _____Квітковський С.В.

Тема : Предмет, структура та функції соціології. Соціологія медицини.

І. Актуальність теми

Вивчення нормативного курсу “Соціологія ” розпочинається з ознайомлення студентів з колом проблем, які досліджують соціологічна наука і медична соціологія, структурою навчальної дисципліни, її значенням у соціально-гуманітарній і професійній освіті майбутніх лікарів.

Соціологія – це надзвичайно цікава й захоплююча справа, оскільки йдеться про нашу поведінку як суспільних істот . Розвиваючи свої методологічні та теоретичні засади, взаємодіючи з іншими науками, соціологія формує системне бачення суспільства, розуміння природи і механізмів людських вчинків і соціальних взаємодій, надає можливість людині правильно визначити стратегію своєї соціальної поведінки, раціоналізувати дії, розширити свій світогляд. В зв’язку з цим принципово важливе значення має усвідомлення майбутніми лікарями актуальності соціологічних підходів у дослідженні і розв’язанні проблем медицини та охорони здоров’я. Вся сучасна медицина, як і сучасна медична освіта, неможливі без відповідного соціологічного забезпечення, оскільки медицина та охорона здоров’я є складовою соціальної системи суспільства, органічно пов’язаною з іншими соціальними процесами, загальним станом суспільного організму. Професійна діяльність сучасного лікаря потребує комплексного вивчення різноманітних чинників впливу на здоров’я людини, серед яких провідна роль належить соціальним факторам: способу життя, впливу соціокультурного макро- і мікросередовища, життєвого досвіду і ситуацій, особливостей умов і стилю життя тощо.

Вищеозначене зумовлює актуальність теми, її пропедевтичне значення у вивченні дисципліни.

2. Навчальні цілі заняття:

– ознайомлення з специфікою вивчення суспільства соціологічною наукою, її відмінністю від інших суспільних наук;

– засвоєння основних структурних елементів і рівнів соціологічного знання ;

– отримання знання про особливість предметної сфери соціології медицини як галузі соціології;

– отримання уявлення про особливості „соціологічного стилю мислення”;

– вміння характеризувати завдання соціології медицини на сучасному етапі розвитку

3. Виховні цілі:

Сприяння усвідомленню майбутніми лікарями значення вивчення курсу соціології та медичної соціології у соціально-гуманітарній та професійній підготовці сучасного працівника системи охорони здоров'я.

Забезпечити розуміння студентами сутності *соціальних підходів* у професійній діяльності сучасного лікаря, важливості системного комплексного бачення проблем медицини та охорони здоров’я, факторів та впливів на здоров’я людини.

В процесі вивчення теми важливо забезпечити усвідомлення студентами специфіки підходів соціології медицини, зокрема поєднання соціальних підходів з індивідуально-особистісною орієнтованістю у дослідженні проблем здоров’я та інших проблем медичної сфери. Це актуалізує значення вивчення теми для *формування особистості майбутніх лікарів на гуманістичних засадах*. Сучасний лікар має підходити до пацієнта як до *особистості*, з врахуванням не тільки характеру захворювання, а й способу життя, ціннісних орієнтацій, особливостей соціально-психологічного складу, життєвого досвіду та ситуацій.

4. Завдання для самостійної праці під час підготовки до заняття 4.1. Теоретичні питання до заняття:

1. Соціологія в системі соціальних і гуманітарних наук

1.1. Поняття об'єкту і предмету соціології.

1.2. Співвідношення і взаємозв'язки соціології з іншими соціально-гуманітарними науками.

2. Структура соціологічної системи шани

2.1. Мікросоціологія і мікросоціологія.

2.2. Теоретична та прикладна соціологія.

2.3. Рівні соціологічного знання:

– загальносоціологічний рівень;

– теорії середнього рівня, (Р.Мертон);

– емпірична соціологія.

3. Соціологія медицини, її місце в структурі соціологічних знань

3.1. Основні фактори, що зумовили виникнення соціології медицини;

3.2. Предмет і завдання соціології медицини;

3.3. Основні категорії та поняття соціології медицини .

4. Методи та функції соціології та медичної соціології

4.1. Поняття методу. Загальнонаукові спеціальні соціологічні методи.

4.2. Поняття функції. Зміст основних функцій соціології та соціології медицини.

4.2. Зміст теми

3. Організація змісту навчального матеріалу.

Соціологія (від лат. «societas» – суспільство і грецькою «logos» вчення, поняття) тобто буквально - наука, яка досліджує суспільство. Проте проблеми суспільства вивчають й інші науки, наприклад, філософія, економічна теорія, політологія, історія тощо, що не є свідченням тотожності підходів цих наук. Специфіка будь-якої науки, її місце в системі наукового знання визначається не тільки тим, *що вона вивчає,* а й тим, *що саме вона вивчає,* під яким кутом зору, за допомогою яких категорій, понять, законів, методів. Важливе значення має усвідомлення студентами понять «об'єкт» і «предмет» науки.

Об'єкт науки - це певна частина реальності, яку вивчає наука.

Предмет науки — це окремі, специфічні сторони, грані об'єкта, які вивчаються саме даною наукою. Тобто, якщо об'єкт науки - це частина існуючої реальності, то предмет науки - це її відтворення у свідомості, на абстрактному, теоретичному рівні, за допомогою категорій, понять, законів. специфічних для даної науки. Предмет науки - це сукупність основних теоретичних понять, за допомогою яких вчені описують реальні факти, пояснюють і практично вирішують проблеми.

З врахуванням вищеозначеного слід з'ясувати питання про співвідношення соціології з соціальними науками, що вивчають окремі сфери суспільного життя (рис. 1)

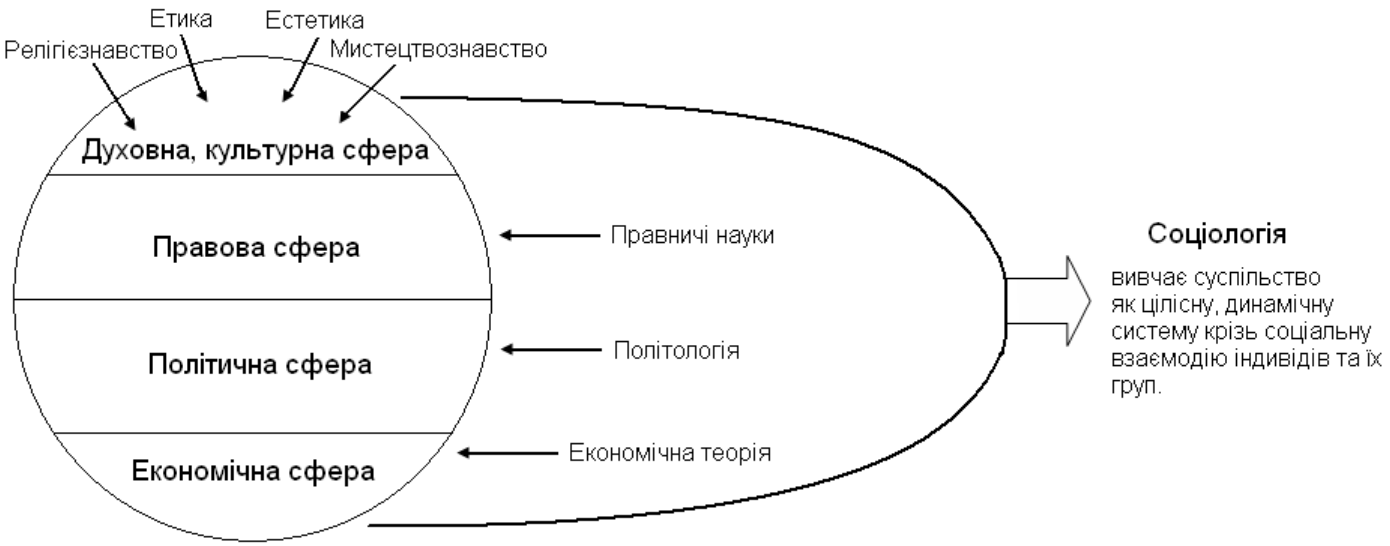

Мал.1. Співвідношення соціології з деякими соціальними і гуманітарними науками.

Соціологія вивчає не окремі сфери суспільного життя, а суспільство як єдиний соціальний організм, в системній єдності його структурних компонентів.

Співвідношення соціології з соціальними і гуманітарними науками, які вивчають суспільні процеси на більш інтеграційному рівні.

Історичні науки перетинаються з соціологією у сфері вивчення закономірностей розвитку суспільств, але вони, вивчаючи суспільство, зосереджують увагу на унікальних, неповторних явищах, вивчають минуле людства або окремих країн і народів у розмаїтті конкретних подій та фактів, у хронологічній послідовності.

Психологія вивчає психічні процеси (почуття, сприйняття, мислення, пам'ять, здібності, мотивацію тощо.). Психологія значно більше ніж соціологія зосереджує увагу на індивіді, особистості. Проте зазначені науки мають і спільні сфери інтересів, які простежуються передусім на рівні *соціальної психології* - науки, що досліджує психічний бік соціальних процесів, передусім взаємодії індивідів у малих соціальних групах.

Соціальна (культурна) антропологія особливо тісно пов'язана з соціологічною наукою. Проте, на відміну від соціології, вона досліджує переважно локальні, доіндустріальні культури і суспільства.

Соціальну філософію об'єднує з соціологією прагнення до системного, цілісного аналізу суспільства. Проте соціальна філософія розглядає суспільство як специфічну частину світотворення, під кутом прояву у суспільстві загальнофілософських законів (наприклад, закон про співвідношення суспільного буття і суспільної свідомості, розвиток суспільства через розв'язання протиріч тощо.). Соціологія натомість дає більш конкретний аналіз суспільства, з врахуванням того, як соціальні закони проявляються в діяльності структурних одиниць суспільства (класів, соціальних груп і версій, окремих особистостей), яким чином змінюються соціальні структури, які процеси в них відбуваються.

Уявлення про предмет соціології з часів О.Конта постійно змінювались. Наприклад, Е.Дюркгейм визначив соціологію як науку про соціальну реальність, яка якісно відрізняється від інших видів реальності. Тим самим французький вчений конкретизував розуміння предмету соціології, обґрунтував її відмінність не тільки від природничих, а й від інших соціальних і гуманітарних наук. Німецький соціолог Макс Вебер визначив
соціологію як науку про соціальні дії. Ці підходи мають методологічне значення і для сучасного розуміння предмету соціологічної науки.

Тривалий час специфіку соціологічного бачення суспільства визначали через узагальнюючий, системний інтегративний характер соціології. Соціологія визначилась як наука, що вивчає суспільство в цілому. На думку сучасного українського соціолога Валентина Тарасенка сьогодні ми говоримо про іншу особливість бачення соціологією суспільства - крізь взаємодію індивідів та їх груп, з урахуванням того, хто є ці індивіди, до яких спільнот вони належать, яку реальність своєю взаємодією творять.
Проте існують і інші підходи в сучасній науці щодо визначення предмета соціології (див. табл. №1).

Таблиця № 1

Автор	Визначення поняття соціології
1. Е. Гіденс	Соціологія - це вивчення соціального життя, людей, груп людей та суспільств. Це надзвичайно цікава й захоплююча справа, оскільки йдеться про нашу власну поведінку, як суспільних істот. Поле соціологічних досліджень надзвичайно широке - від аналізу випадкових зустрічей між окремими індивідами на вулиці й до вивчення глобальних соціальних процесів.
2. П. Бурд'є	Соціологія мусить діяти, виходячи з того, що людські істоти є водночас і біологічними індивідами, і соціологічними агентами.

3.Н.Дж. Смелзер	Соціологія - це наукове вивчення суспільства і суспільних відносин. Вона бере дані(факти) з реального світу і намагається пояснити їх на основі наукового аналізу.
4. В.О. Ядов	Соціологія є наукою про становлення, розвиток і функціонування соціальних спільностей, соціальних організацій і соціальних процесів, наука про соціальні відносини як механізми взаємозв'язку і взаємодії між різноманітними соціальними спільностями; наука про закономірності соціальних дій та масової поведінки.
5. Є. О. Якуба	Предметом соціології є суспільство як цілісний організм, соціальні механізми його функціонування та розвитку. З розвитком суспільства поглиблюються уявлення про цілісність суспільства. В сучасну епоху це не тільки суспільство в національних державних кордонах, не тільки світова система взаємодіючих держав, а й єдине людство, яке органічно пов'язане з природою.
6. В.В. Танчер	Найзагальніше окреслення предмета цієї дисципліни може бути представлене як вивчення і пояснення розвитку соціальних взаємин, функціонування соціальних інституцій та формування соціальної структури з точки зору позитивної об’єктивістської соціології та світу культурних символів, цінностей і норм, ідеалів і вірувань, що визначають людську поведінку і взаємодію у суспільному житті з точки зору гуманістичної, „розуміючої", суб’єктивістської соціології.
7. В.І. Тарасенко	На даному етапі розвитку ми говоримо про іншу особливість бачення соціологією суспільства - крізь взаємодію індивідів та їх груп, з урахуванням того, хто є ці індивіди, до яких спільнот вони належать та яку реальність своєю взаємодією творять.

Розкриваючи питання про структуру соціологічного знання, слід виходи з того, що соціологія, як і будь-яка наука є системою знань, що зумовлено її

предметним змістом, методами, функціями, що сформувалася в процесі історичного розвитку і внутрішньої спеціалізації науки.

Система соціологічного знання - це сукупність функціонально визначених, взаємопов'язаних елементів соціологічної науки, що склалася в процесі її історичного розвитку і внутрішньої спеціалізації, які утворюють соціологію як предметну визначену, цілісну, логічно не суперечливу галузь наукового знання (Короткий енциклопедичний словник з соціології).

В залежності від характеру об'єкту досліджень - індивідів чи соціальних спільнот виділять макро- і мікросоціологічні підходи в соціології.

Макросоціологія — сукупність загальних теоретичних знань у системі соціології, що є результатом аналізу на рівні великих соціальних спільнот і груп, крупномасштабних соціальних систем і соціальних процесів.

Мікросоціологія — сукупність соціологічних знань з орієнтацією на вивчення мікрооб'єктів (міжособистісні взаємодії, комунікативні зв'язки у малих групах, поведінка індивіда тощо.).

Якщо розглядати систему соціологічного знання за рівнями теоретичного відображення об'єктів, доцільно розглянути підхід російсько-американського соціолога Пітіріма Сорокіна (див. рис. № 2).

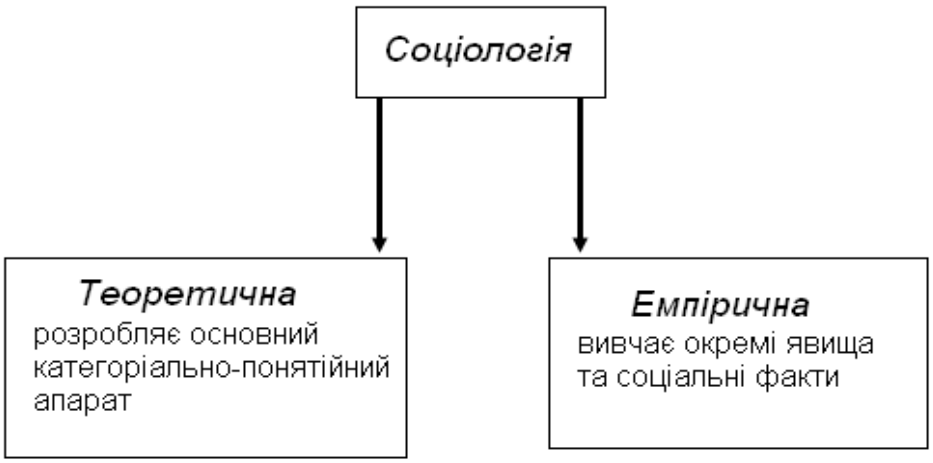

Рис. 2. Структура соціології за П.Сорокіним.

У 50-х роках XX століття американський соціолог Роберт Мертон запропонував трьохрівневу структуру соціологічної науки (див. рис. № 3)

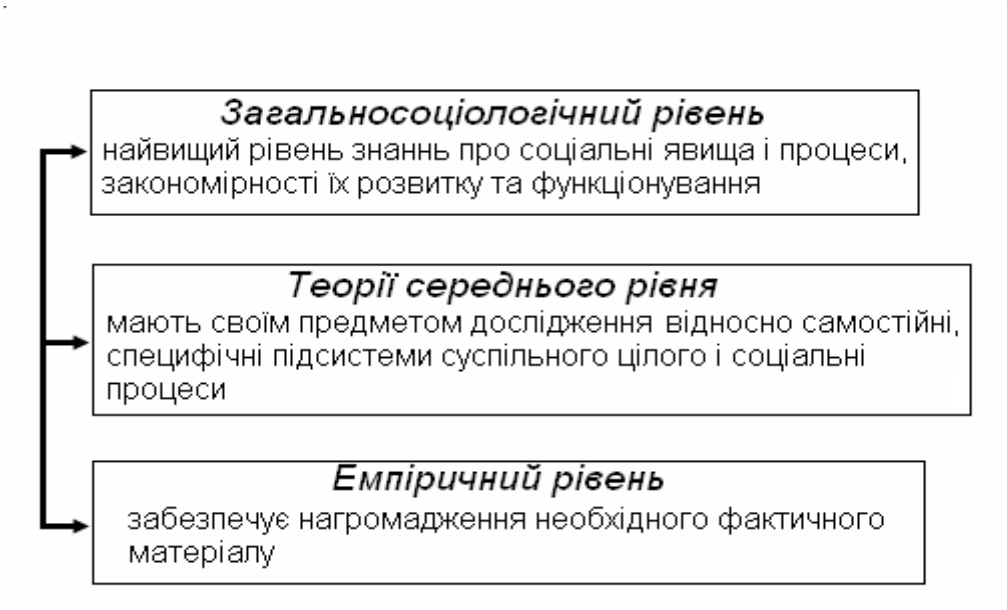

Рис. 3. рівні соціологічних знань за Р.Мертоном

До теорій середнього рівня в сучасній соціології відносять *соціологію медицини* (медичну соціологію).

Соціологія медицини — це галузь соціологічної науки, що вивчає закономірності функціонування і розвитку медицини як соціального інституту та взаємозв'язки здоров'я і соціальних аспектів життєдіяльності людей.

Об'єкт соціології медицини — дослідження специфіки суспільних відносин та ціннісних орієнтирів у сфері медицини та охорони здоров'я.

Основні категорії та поняття: медицина, охорона здоров'я, здоров'я, хвороба, спосіб життя.

Соціологія медицини є *інтегративним,* міждисциплінарним напрямом сучасного наукового знання, який ґрунтується на підходах не тільки соціології а й психології, медицини, екології тощо. Тому соціологія медицини достатньо тісно пов'язана з медичними науками, особливо тими які досліджують взаємозв'язки соціальних факторів і здоров'я. Слід зосередити увагу студентів на відмінностях підходів медичної соціології від соціальної медицини, соціології здоров'я, медичної антропології тощо.

Функції соціології ті медичної соціології – роль, найважливіша спрямованість та призначення у житті суспільства та людини.

Основні функції соціології та медичної соціології – теоретико-пізнавальна, описова, інформаційна, прогностична, світоглядна, управлінська, інтегративна (див. табл. №2).

Таблиця № 2

Функції	Зміст
Теоретико-пізнавальна	Вивчення закономірностей та випадковостей. Концентрація, пояснення, поповнення і збагачення соціального розвитку, процесів у сфері медицини; спрямована на поповнення соціологічного і медико-соціологічного знання.
Описова	Систематизація, опис, нагромадження отриманого дослідницького матеріалу у вигляді аналітичних записок, різних наукових звітів, статей, книг.
Інформаційна	Збір, систематизація і нагромадження соціологічної інформації, отриманої в результаті проведення дослідження.
Прогнозтична	Обгрунтування соціальних прогнозів, включаючи прогнози розвитку медицини та охорони здоров'я, а також ймовірних змін стану здоров'я населення або окремих соціальних груп.
Світоглядна	Вплив на світосприйняття людиною існуючих соціальних проблем, включаючи і проблеми, що пов'язані із здоров'ям та хворобою, медичним обслуговуванням, медициною та організацією охорони здоров'я.
Управлінська	Використання соціологічних знань для оптимізації управління, включаючи управління в різних ланках.

Теми доповідей (рефератів)

1. Предмет соціології в історичному контексті.
2. Фундаментальні та прикладні дослідження в соціології та медичній соціології.
3. Значення соціології та медичної соціології у формуванні особистості сучасного лікаря.
4. Престиж здоров'я серед сучасної студентської молоді.
5. Здоров'я як соціальна цінність.

Матеріали контролю для підготовчого етапу заняття:

Тести

Приклад:

1. Соціологія як самостійна наука сформувалась:

А. Всередині XIX ст.;

Б. 30-40 рр. XX ст.;

В. Наприкінці XX ст.;

Вірна відповідь: А.

2. Закони соціальної статики відображають:

А. Напрям, форми, чинник розвитку соціального об'єкту:

Б. Особливості зміни, еволюції соціального об'єкта;

В. Тенденцію до збереження стабільності соціальної системи.

Вірна відповідь: В.

Основна частина заняття:

Завдання

1. Наведіть визначення соціології як науки, її об'єкт та предмет.
2. Проаналізуйте структуру соціологічного знання і місце медичної соціології в ній.
3. Дайте визначення що таке соціальний закон і в чому полягає відмінність між законами соціальної статики і законами соціальної динаміки.

4. Розкрийте зміст функцій соціології та медичної соціології, а саме: теоретично-пізнавальної. описової, інформаційної, прогностичної, світоглядної, інтегративної.

5. Визначте основні рівні соціологічного знання, і дайте відповіді на питання:

5.1. Який рівень у більшій мірі забезпечує інформаційну функцію?

5.2. Який рівень у більшій мірі забезпечує управлінську функцію?

5.3. На якому рівні спостерігається поєднання теоретичних і практичних завдань соціології?

6. В чому проявляються взаємозв'язки соціології та медичної соціології з природничими, технічними науками.

7. Обгрунтуйте відповідь на питання: яким чином від володіння „соціологічною уявою" може стати у пригоді лікарю?

8. Дайте оцінку наведеним нижче судженням:

№ з/п	Зміст судження	Оцінка	
		вірно	невірно
1.	Об'єкт соціології – розвиток суспільства і взаємодіючих в його умовах індивідів і груп.		
2.	Предмет соціології виникає внаслідок відокремлення дослідником з її об'єкта - суспільства – суттєвих особливостей і взаємодій.		
3.	Предметом соціології є вивчення національно-визвольних рухів і класової боротьби.		
4.	Ключовою категорією соціології є соціальне.		
5.	Ключовою категорією соціології медицини є хвороба.		

6.	Мікросоціологія досліджує великі групи і спільноти.		
7.	Соціологія медицини - це наука про здоров'я.		

Контрольні питання:

1. В чому полягає особливість бачення предмету соціології на сучасному рівні розвитку науки?
2. Які рівні соціологічного знання Вам відомі?
3. До якого рівня соціологічного знання належить медична соціологія?
4. Які Ви знаєте підходи до визначення предмету медичної соціології?
5. Чому в соціології існують закони-тенденції?
6. В чому полягає сутність категорії „соціальне"?
7. Розкрийте зміст прогностичної функції соціології?
8. Які фактори впливають на стан здоров'я людини?
9. Які основні категорії медичної соціології Ви знаєте?

Матеріали контролю для заключного етапу:

Експрес- опитування

Приклад:

1. Що таке категорії соціології?

Відповідь: *категорії соціології - найбільш загальні поняття, які віддзеркалюють суттєві сторони її предмета, розкривають механізм прояву законів і закономірностей, які нею вивчаються.*

2. Що таке структура соціологічного знання?

Відповідь: *структура соціологічного знання-це система взаємопов'язаних уявлень, понять, поглядів, теорій соціальних процесів різних рівнів (чи то життєдіяльність окремих людей, соціальних груп чи суспільства в цілому).*

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРА ТУРА

1. Аберкромби Н., Хилл С, Тернер Б.С. Социологический словарь / Пер. с англ. - Казань 1999,

2. Афсахов И. А. Отношение человека к здоровью// СОЦИС – 1996. – №6.

3. Гіденс Е. Соціологія / Пер. з англ. - К., 1999.

4. Дмитриева Е.В. Социология здоровья. Методологические подходы и коммуникационные программы. - М., 2002.

5. Жоль К.К. Соціологія : Навч. посібник - К., 2005.

6. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія . Базовий курс: Підручник. -К., 2005.

7. Кравченко А.И. Социология - М., 2006.

8. Масионис Дж. Социология - СПб., 2005.

9. Панина Н.В. Технология социологического исследования - К., 1998.

10. Решетников А.В. Социология медицины (Введение в научную дисциплину) : Руководство. - М., 2002.

11. Соціологія : Підручник/за ред. В.П.Андрущенка.-К.-Харків, 1998

12. Соціологія: Навчальний посібник / За заг. ред. І.Р. Байрака - К., 2005.

13. Соціологія: Підручник/ за ред. В.Г. Городяненка.- К.,1999.

14. Соціологія: Підручник/за ред. В.М. Пічі.-Львів,2004

15. Танчин І.З. Соціологія. Навчальний посібник. - К., 2007

16. Хабибуллин К.Н. Медицинская социология. Учебное пособие.- СПб. 2000.

17. Чугунов В.В., Чугунов Э.Ю. Сфера компетенции и проблемное поле медицинской социологии // Медицинские исследования. – 2001 . – Т. 1, вып.1.

18. Черниш Н.Й.Соціологія: Курс лекцій. Конспект. Випуск 1. – Львів, 1996.

19. Юдин Б.Г. Здоровье: факт, норма и ценность//Мир психологии. –2000. – №1